

“ PUANTİYELİ SONSUZLUĞUN OBSESİF SANATÇISI: “YAYOI KUSAMA” ”

Doç. Dr. Hasan KIRAN*

ÖZET

Yayoi Kusama, günümüzde yaşayan en önemli avant-garde sanatçılardandır. Bu çalışmada; Kusama'nın günümüz sanat disiplinlerinin birçoğunda ne denli önemli eserler ortaya çıkardığına dair örnekler sunulmuş, azimli, sıra dışı ve üretken oluşuna vurgu yapılmıştır. Son derece çalışkan, yaratıcı ve yaşamının tümünü sanata adayan Kusama, döneminin ruh haline göre ilgisini çeken her hangi bir disiplinde oldukça başarılı işler çıkarmasıyla genç sanatçılara örnek gösterebileceğimiz önemli kişilerden biridir. Yaşamı boyunca sadece sanat yapmak isteyen Japon sanatçı, döneminin en hareketli sanat merkezlerinden biri olan New-York'a yerleşmiş ve 1970'den sonra bu şehrin en hareketli sanatçılarından biri haline gelmesiyle dikkati çekmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dahi, Kusama, disiplin, üretken, şizofren, yaratıcı, puanti

ABSTRACT

Kusama Yayoi is one of the most prominent avant-garde artists of our time. She is an extraordinary artist who produces Works in a wide variety of art disciplines. This productive and creative figure, who committed her entire life to art, have created many successful art Works in any disciplines which she chose according to the spirit of the time. This fruitful Japanese artist settled down in New York, which was one of the most vibrant art scenes of the time, and she became one of the most prolific artists of this city.

She is particularly productive in fields such as painting, drawing, sculpture, collage, installation, environmental art, performance art, cinema, novel and fashion.

Keywords: Genius, Kusama, disciplines, productive, schizophrenia, creative, polka dots

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Zeve Kampüsü 65080, Van, kiran66ster@gmail.com
Bu araştırma TÜBİTAK “Yurt Dışı Araştırma Bursu” ile bulunulan sürede ve ülkede yapılmıştır.

GİRİŞ

Yayoi Kusama; kimi zaman renkli, coşkulu, dikkat çeken biridir, kimi zaman da karamsar, hastalıklı, sorunlu biridir fakat her zaman da yaratıcı bir kişiliğe sahiptir. Kusama, daha 10 yaşında iken sanatla ilgili her şeye meraklıdır. Her zaman büyük bir tutkuyla çalışmış, “eserleriyle ilgili yazılanları, söylemleri önemsiz bulmuştur. İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan bütün sanatsal gelişmelerden yararlanmayı bilmiştir” (Keekan, 2012:67)

Kusama hem bir minimalistir hem de bir performans veya happening sanatçısıdır. Ayrıca bir feminist olan Kusama, vücut, heykel, baskı, seramik, sürrealist, soyut ekspresyonist alanlarında eserler vermiştir. Aynı zamanda şair, yazar ve sinema sanatçısıdır.

Kusama özellikle; Pop Art, minimalizm ve feminist sanat ile ilgili yaptığı çalışmalar dikkat çekmiştir. İlk yıllarında boya resmi yaparken; Georgia O’Keeffe’nin sürrealist yaklaşımını benimsemiş ve bu sanatçıdan da etkilenmiştir. Yapıtlarıyla etkilediği sanatçılar ise, Andy Warhol, Claes Oldenburg, Yoko Ono, Donald Judd, Marc Jajops gibi sanatçılardır.

Çalıştığı her disiplinde önemli başarılarla imza atmıştır. “Reina Sofia”, “Pompidou”, “Tate”, “Whitney”, “Victoria”, “Miro”, “Gagosian”, “Moma” gibi önemli merkezlerde sergiler yapmıştır. Uluslararası sanat fuarlarına ve önemli bienallere katılmış, ünlü “Luois Vuitton” giyim mağazası ile tasarım sözleşmesi yapmıştır. Yaşı ilerledikçe sanatsal faaliyetleri artırmış ve çocukluk yıllarına göndermeler yaparak kendisiyle hesaplaşmıştır. Kendisini sıklıkla eleştirmiş, hayatının belli dönemlerinde her şeye öfke ile yaklaşmış, şüphe ile bakmış, kimseye güvenmemiş, dışarıdaki günlük hayatı korkunç bulmuş, sürekli yazarak, çizerek ve boyayarak huzur bulmaya çalışmıştır. Bu kaygılarını verimli bir sanatsal yaratıma dönüştürmüştür. Medya da onun bu verimli dönemleri ile ilgilenmiş, özellikle de New York’ta geçirdiği yılları üzerinde durmuştur. Çünkü bu dönemde yaptığı başarılı işlerle dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır.

Resim1: Yayoi KUSAMA, New York, 1961

Resim2: Y. Kusama, Stands up to fear, New York, 1963

Günlük araştırmalarını herhangi bir kalemle çizerek başlayan Kusama, yeni başladığı herhangi bir çalışmasını eskiz şeklinde bırakmamış, onu mutlaka orijinal bir çalışmaya dönüştürmüştür. Kimi zaman, deneysel su bazlı çalışmalarını “Klasik Japon Resmi” ile harmanlamış ve sürreal bir anlayışa yönlendirmiştir. Bazen de günlük olaylardan etkilenmiş ve tavrını çeşitli disiplinlerle dile getirmiş, çalıştığı her disiplinde de başarılı işler çıkarmıştır. “Hayatı boyunca içine kapanık ve sert görünen mizacı; sergilerinde hayranlarıyla buluştuğunda tamamen masumane bir ifadeye dönüşür. Bu nedenle hayran kitlesi gün geçtikçe artmıştır” (Matsumoto, 2012: 79). Bugün oldukça ilerleyen yaşına rağmen “Sevginin Ebediyeti” adını verdiği projesini çeşitli şehirlerde uygulamaya çalıştığı görülmektedir.

İlk Yılları

Yayoi Kusama (Nagano-Japonya, 1929), 10 yaşında iken resme kırmızı puanti ve ağ resimleri çizerek başlar. “Çocukluğundan itibaren başlayan mental bozuklukları onun halüsinasyon olarak her yerde çiçekler, ağlar, ama ağırlıklı olarak noktalar görmesine sebep olmuş ve Kusama için her şey bu noktada başlamıştır (Heartney, 2008: 196). Bu sorunla başa çıkmak için bol bol çizmeye başlamış ve sanatı bir tür terapi yöntemi olarak seçmiştir. Daha sonraki dönemlerde halüsinasyon olarak gördüklerini fırça ve boyanın yardımıyla dışavurmaya çalışmıştır.

II. Dünya savaşından sonra Japonya’daki travmatik yaşam Kusama’nın üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Kusama’nın kendi hastalığını ile kendi ülkesinin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıları sanatsal eylemlerine yansıtmiş ve sürekli bir çıkış aramıştır. Ülkesinde Klasik Japon Resmi eğitimi almasına ve bu dönemde halkının ABD’ye büyük bir öfke kusmasına rağmen ülkesindeki sanat ortamını yeterli bulmayıp, daha yaratıcı olabilmesi ve özgürce çalışabilmesi için ABD’ye gitmeye karar vermiştir. İkinci Dünya savaşının büyük yıkımları sonucu Kusama gibi birçok sanatçının, sanatın yeni merkezi olan New-York’a taşındıkları bilinmektedir. 1960’lı yıllarda New-York’ta oluşan “avant-garde” ortamı Kusama’yı da etkilemiştir.

Dönemsel olarak Kusama’nın yapıtları non-figürasyonun çağdaş modernist eğilimleriyle de örtüştüğü görülmüştür (Donald Judd’un minimalist geometrik hajimleri ve biçimsel uzamsal inşaları, Andy Warhol’un tekrarlayan formatları, makine üretimi nesnelere ve gündelik eşyayı pop art içinde kullanması gibi).

Eserlerinde sıklıkla kullandığı puantiye ve nokta desenlerini her disiplinde uygulamış, halüsyonlarda gördüklerini, düşündüklerini tablolarında, duvarlarda ve daha sonra çeşitli objelerde yaşatmaya devam etmiştir. Döneminin ruh haline göre çeşitli disiplinlerde çalışma yapmasına ve başarılı olmasına rağmen boya resminden hiçbir zaman vazgeçmemiştir. “Olağanüstü çalışma azmi, işlerinin güncel sanat anlayışında kabul görmesi, onu hep zirveye taşımıştır. İlk ciddi çalışmalarından biri olan Çocuklar için tasarladığı “Silinmişlik Odası” ile bunu izleyen diğer projeleriyle adeta bir fenomen haline gelmiştir” (Monro, 2012:78).

Resim3: Y. Kusama, foto-kolaj, 1966

Resim4: Y. Kusama, Happening, 1967

ABD Serüveni

Kusama 1957 yılında 28 yaşında iken ABD'ye taşınmış oldukça mütevazı koşullarda tek bir odada aylarca pek dışarı çıkmadan resim yaparak yaşama tutunmuştur. New York'un sanat ortamında olup bitenleri de takip etmiş, tuvale yoğunlaşmış, kimi zaman sağlığı bozulmuş, fakat çalışmalarında tutarlı bir şekilde ilerlemeye devam etmiştir. "New York'a geldikten birkaç ay sonra da tuval çalışmalarında bilinçli bir kayma olduğu ve Mark Rothko ile Barnett Newman'ın etkisinde kaldığı gözlemlenmiştir" (Kekan, 2012: 68).

Kusama'nın New York yılları, onun resimsel karakterinin biçimlenmesini sağlamıştır. Bu dönemde kullandığı stilistik biçimler noktaların, ağların ve ızgara formlarının, biçimlerin ve nesnelerin, çizgi ya da dalga motiflerinin, balkabağı, fallik ya da küre formlarının takıntılı tekrarlarından oluşur. Yoğun biçimde parlak, düz, bazen pırıltılı ya da metalik renk kullanımı dikkat çekmiştir. Aynaların, metal yüzeylerin, renkli motiflerin çokluğu da fark edilmektedir. Daha sonraki yerleştirmelerinde aynaların çokluğunun, uzamın ve aynalara yansıyan gündelik nesnelerin dikkat çekici bir gerilim yarattığı görülmüştür.

Bu dönemde kullandığı ikonik formların tipik modernist anlayıştan biraz farklı olduğu görülmüş; performans, enstalasyon, happening gibi disiplinlere geçiş hazırlığı yapmıştır. 60'lı yılların sonlarında modernist anlayıştaki yaklaşımı terk ederek, sokak gösterileri, feminist sanat ve popüler kültüre yönelmiştir. Özellikle yaptığı "happening" lerle ismini duyuran Kusama yukarıda da söz edildiği gibi; Andy Warhol, Claes Oldenburg, George Segal gibi sanatçılarla birlikte "Avant-garde" yaklaşımı sürdürmüştür. Kusama'nın çalışmaları da bu dönemde aynı anlayışla çalışan bir çok sanatçı gibi; gündelik nesnelere, çöpler ve banal nesnelere üzerine çalışan sanatçıların işleriyle birlikte sergilenir. Kusama'nın feminist-yıkıcı çalışmaları, kadınlarla ilişkilendirilen gündelik nesnelerin (topuklu ayakkabı, tava v.b.) elle dikilen kumaş parçalarıyla kaplanmalarından oluşmaktadır. Bu kalın katmanlardan oluşan kumaş kaplamaları formların, noktaların ve fotoğrafların takıntılı bir biçimde tekrarlanmasını hatırlatır. Kusama bu işlerini "yığma heykeller" olarak adlandırır (Bell 2012: 89). Kusama, ayrıca bu dönemde sıklıkla katıldığı sokak gösterilerinde, festivallerde insan vücutlarını "puantiye" şeklinde boyamasıyla ya da puantiyeli

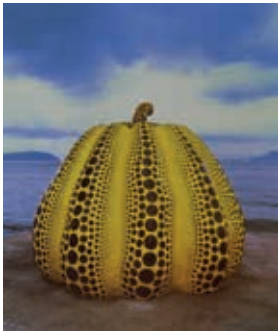
kumaşları kullanarak yaptığı performanslarıyla Japon aşk tanrıçası rolünü oynayarak kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Kusama'nın Amerika'daki hızlı, hareketli ve sansasyonel yaşamı, kritik kararsızlıklar, hastalıklar onun ruhsal sağlığını olumsuz etkilemiştir. Sanatsal etkinlikler konusunda son derece girişken davranan Kusama, 1970'li yıllarda giderek bozulan sağlığına adeta yenik düşmüş, dışarıdaki hayattan da giderek kopan sanatçı zihinsel bir bunalım geçirince Japonya'ya geri dönmüştür. (Heartney, 2008: 196) Memleketine döndükten sonra kendi isteği ile akıl hastanesinde kalmış, 1973'ten sonra da psikiyatrik sorunlarla mücadeleye devam etmiş ve bir süre sanat sahnesinden çekilmiştir.

Japonya'ya Dönüş Yılları

Kusama, 1973'ten 1980'li yıllara kadar akıl hastanesinde iken birçok sayıda roman, şiir ve otobiyografi yazarak edebi bir kariyer de başlatmıştır. 1980'li yıllardan sonra sanat hayatında tekrar bir hareketlilik başlamıştır.

“Bu dönemde de çeşitli şekillerde yönelimsizlik ya da görünmezlik duygusunu yansıtan resimler ve heykeller yapmayı sürdürmüştü; noktalara, organik ve genellikle fallik motiflere karşı takıntılı bir tekrarlama eğilimine sahip olmuştur. Dalgali kafesler ya da hezeyanlı bir resimsel uzam yaratıyordu. Kusama İzleyicinin görüntüsünün sonsuzca değiştiği, böylece kalıcı bir kimlik duygusunun ortadan kalktığı bir dizi aynalı oda da yapmıştır. Hem geleneksel Japon kadını hem de Batılı seks fetiş rolünü reddeden sanatçı, özgürlüğü görünmezlikte, bedenini çoğaltmakta ve artık tanınmaz hale gelene değin çözülmekte bulmuştur” (Heartney, 2008:196)

1990'lı yıllardan sonra uluslararası arenada Kusama'nın eserlerine ilgi gittikçe artmıştır. Bir dizi retrospektif sergiler yapmış; Japon Pavyonu ve Venedik Bienali ile adeta zirveye yapmıştır. Bu dönemde yaptığı göz kamaştırıcı renkli-aynalı düzenlemeleri ve kendi yaptığı puantiyeli kıyafetleri, puantiyeli kabak heykelleri, optik desenleri, siyah-kırmızı noktalar ile baş döndürücü performansıyla dikkat çekmiş, her yaptığı çalışma değişik çevreler tarafından sürekli ilgiyle izlenmiştir.

Resim5: Y. KUSAMA, “Kabak”, Mixed Media, 1994

Resim6: Y. KUSAMA, “Yaşam”, Mixed Media, 1998

Resim7: Y. KUSAMA, “Düzenleme”, New-York,1960

Resim8: Y. KUSAMA, "Atölye", 2011

Resim9: Y. KUSAMA, Enstalasyon, Tate Modern, Londra, 2011

Kusama bir konuşmasında, resim yapma nedenlerini şöyle sıralamıştır:

“Bir gün kırmızı çiçekli desenli bir masada oturuyordum. Ufuktaki kocaman Güneş çok parlıyordu. Başka yere bakınca nihayetinde her şeyin kırmızı desenlerle kaplandığını görüyordum. Kendimi duvarlarda tırmanıyor, tavanlarda dolaşıyor gibi hissediyordum. Bütün mekanlarla birlikte sonsuzlukta yüzyüyor gibiydim. Sonra sonsuzluğu bir hiçlik olarak görmeye başladım. Kırmızı benekler, çiçekler çoğalarak etrafımı sarıyordu. Bir süre sonra bütün kırmızı benekler sanki üstüme gelmeye başladılar. Kaçmaya başladım, merdivenlerden hızla iniyordum. Ben koştuğukça merdivenler sonsuzluğa uzayıp gidiyorlardı” (Monro, 2012: 78).

“Sanatla uğraşmasaydım çoktan ölürdüm” diyen Kusama sanatı her zaman bir araç olarak görmüş ve şöyle devam etmiş: “Sanat gördüğüm, yaşadığım olumsuz şeylerden kurtulmak için bir araçtı, bir yoldu, yöntemdi ve kurtuluştur. Bu yüzden sürekli çizdim, boyadım ve yazdım” (Monro, 2012: 79). Kusama'nın kendisinin de yukarıda söz ettiği gibi, sanat yapmak; onun için bir çeşit iyileşmedir, terapi veya yaşama sevincidir. Hatta evreni, dünyayı, yaşamı anlamak için bir araçtır, bütün olumsuz yaşananlardan kurtulmak için seçebileceği en yöntemdir. Özellikle boya resmi yapmak; onun için kabuslarından, korkularından kurtulmanın, huzura kavuşmanın en iyi yoludur. Bu yüzden gittiği her yere yanında boya, kağıt veya tuval götürür. Noktaları da ilk başta tuvalde denemiştir. Daha sonra noktaların kullanım alanını genişleterek farklı disiplinlerde kullandığı görülmüştür. Ayrıca noktaların kullanım amacı sadece gördüğü halüsinasyonlarla da ilişkili değildir. Noktalara, buldukları yere ve onları uyguladığı disipline göre anlamlar yüklemektedir. Onun için noktalar gün geçtikçe içeriği zengin olan felsefi bir simgeye dönüşmektedir. O yaşamı boyunca gördüklerini, yaşadıklarını, düşündüklerini yuvarlak lekeler halinde genellikle kırmızı tonu kullanarak uygun gördüğü her yere uygulamıştır. Kimi zaman dışavurumcu bir anlayışı benimsemiş, kimi zaman da eleştirel yaklaşmıştır. Tuvale, duvarlara, caddelere, parklara, ağaç gövdelerine, elbiselere, ayakkabılara, hayvanlar üzerine, insan bedeni, doğada uygun gördüğü her yere uygulamıştır. “Onun bu yaklaşımı her dönem medyanın da ilgisini çekmiştir. Medya onu bazen uzun süre takip ederek izlenimlerini belgesel haline getirmiştir. Mütevaziliği elden bırakmayan Kusama, medya ile her zaman iyi ilişkiler içerisinde olmuştur” (Matsumoto, 2012: 79).

Resim10: Y. KUSAMA, *Happening, New-York*, 1966

Resim11: Y. KUSAMA, *Düzenleme, Paris-Ponpido*, 2011

Resim12: Y. KUSAMA, *"Kırmızı Ayakabı"*, *Mixed Media*, 2002

Resim13: Y. KUSAMA, *Tuval Üzerine Serigrafi Baskı*, 2004

Güncelliğini Daima Koruyan Kusama

Kusama, son yıllarında yeni bir takım projeleriyle sanat gündemindeki yerini daima korumayı bilmiştir. Aynı anda farklı şehirlerde projeler gerçekleştirebilmiş, her projesi büyük bir izleyici kitlesi tarafından izlenmiştir. "Kusama'nın güncelliğinin korunmasının nedeni; eserleriyle girdiği her mekana çağın sanat anlayışına göre hitap etmeyi bilmesidir" (Takahashi, 2012: 78). Ya da bir dış mekanın doğal bitki örtüsüne göre ya da konumuna göre hareket etmesidir. Tıpkı Nao Shima Adası'na yerleştirdiği "Büyük Kabak"ta olduğu gibi¹.

Eserlerinde, hemen hemen her dönem iki basit yöntemi kullanarak kendi zengin dünyasını kurmuş, anlamlandırmış, eleştirmiş, etkilemiş yani sürekli güncel kalmayı başarmıştır. Gençliğinde ağırlıklı olarak sarı, kırmızı ve siyahı kullanan Kusama günümüzde tam bir renk patlaması yaşamış, otoriteler tarafından "Colorist Kusama" (Kojima, 2012:64-65) olarak adlandırılmıştır.

"Colorist" yaklaşımı son dönem yaptığı "Sonsuzluk Odası" adlı yerleştirmesine de yansımıştır. Bu yerleştirme dar bir alanda kurulu olmasına rağmen klostrafobik değildir. "Oda tamamen aynalarla kaplıdır ve zeminde sığ bir havuz yer alır. Bu karanlık uzam havada asılı duran, kırmızı-

¹ Sözü edilen sanatçının Naoshima Adası'ndaki müzelerde bulunan ve adanın çeşitli yerlerine yerleştirilen eserleri bizzat yerinden incelenmiştir (Tarih: Haziran 2011)

zı, sarı ve mavi renkli yüzlerce LED ampül tarafından hafifçe aydınlatılır. Aynalar ve havuz, ışık yansımalarını sonsuz sayıda yansıtarak çoğaltır. Böylece pırıltılı, büyüleyici, optik bir haz veren bir etki yaratılır” (Bell, 2012: 82)

Sanatçı, renkli alanlar üzerinde sonsuz sayıda puantiye için cilt gibi bir yüzey oluşturuyor, sonrasında ortaya örüntülü bir düzen ya da kafa karışıklığı ve karmaşa etkisi ortaya çıkarabiliyor. Böylesi bir medyum, “Kusama’nın yüzey ve yansıma, ışık ve yansıma, düzen ve kaosu gerilimli karşıtlığı gibi motifleri ortaya çıkarır. Bu karmaşıklıklar Kusama’nın yukarıda da söz edildiği gibi uzun süreli ruhsal hastalığından, geçirdiği baskı altındaki travmatik çocukluktan, daha erken yaşlarda deneyimlediği halüsinasyonlardan ve obsesif (takıntılı) sanat yapma alışkanlığından kaynaklanmaktadır” (Bell, 2012: 82).

Sanatçının son dönem performansları turne şeklinde farklı kentlerde çoğu kez performatif, müzikal, fotoğrafik ve sinematografik biçimleri, dönemin ruhuna uygun bir biçimde yenilikçi, riskli teatral bazen de naif bir anlayışla devam etmektedir.

Resim14: “Evrene Yolculuk”, Akrilik,194x194cm, 2012

Resim15: Yayoi KUSAMA, Atölyesinde Çalışırken, 2012

SONUÇ

Kusama'nın yaşamının her döneminde çeşitli disiplinlerle ilgilenmesi ve onun sanatını tanımlayan başarılı işler çıkarmasının nedeni kendine özgü olan ısrarcı motif "obsesif kompulsif" tekrarlamadır. Onun eserlerinde görülen sanatsal bir biçim olarak tekrarlamaya, onun işlerinin popülerlik kazanmasına, oyuncu bir özelliğe bürünmesine yol açar. Aynı zamanda Kusama'nın yaşamını da biçimlendiren düzen-düzensizlik gerilimini tarif eder. Onun takıntılı tekrarları, kontrol altına alınamayan nevrotik, takıntılı, kendisiyle sürekli meşgul davranışlar gibi kendini ortaya koyan kompulsif ve halüsinatif deneyimlerin yansımasıdır. Kusama'ya göre tekrarlamaların kendi kendini tedavi eden bir yönü vardır (Bell, 2012: 90). Takıntılı tekrarlar onun kendisini dünyadan yalıtıma yarar. Ayrıca Japon sanatında tekrarlamaya görsel bir temadır. Tekrar eden geometrik düzenlemeler "Momoyama Dalgası" örüntüsünü, "Rimpa Tarzı" resmi ve "Ukiyo-E" tarzını hatırlatır. Kusama'nın ilgilendiği tekrarlamaya, dağınıklık ve düzen gerilimi, Japon sanatında kaligrafi ve mürekkep resminde (sumi-e) de yer alır. Çalışmaların oyuncu ve yaratıcı yönü, hem sanatsal hem de kültürel bir alışkanlık olan "asobi- e" (oyun) kavramıyla ilişkilidir (Bell, 2012: 90). Kusama'nın işlerinde kendini gösteren teatrallik Edo Dönemi Kabuki Tiyatrosunu hatırlatır. Budizm bağlamında tekrarlamaya ise; gerçek dünyadan kopuşu anlatır. Bu aynı zamanda estetik kopuş anlamına da gelir.

KAYNAKLAR

Bell, David, (December 2012) "The Beautiful Stars at Night: The Glittering Artistic World Yayoi Kusama", *New Zealand Journal of Asian Studies*, 12,2: 81-106

Heartney, Eleanor, (2008). "Sanat ve Deformasyon", *Sanat & Bugün*, Akbank Kültür ve Sanat Dizisi, Çev. O. Akınhay, İstanbul

Keekan, Ruben (Yaz:2012). Yayoi Kusama "Tenacious Beauty", *Flash Art*, Dergi No:285, New York

Kojima, Yayoi (Güz:2012). "Yayoi Kusama'yı Dinlemek", *Discover Japan*, vol. 2475, Tasty Life, Tokyo

Matsumoto, Takako (Güz:2012). "İnsan Yayoi Kusama'yı 15 Yıl boyunca Filme Çekince", *Discover Japan*, vol. 2475, Tasty Life, Tokyo

Monro, Aleksander (Güz: 2012). "Say Hyouka no Keiki to Nata Tenrankai", *Bijutsu Techo*, vol. 64, No: 965, Tokyo

Takahashi, Ryutaro (Güz:2012). "Her Mekana Girmeyi Başaran Kusama", *Discover Japan*, vol. 2475, Tasty Life, Tokyo

